

સિરી (Indian Nuthatch)

કૃતિનો ખોળો ખૂંદનારાં પંખીઓ નાનાં હોય કે મોટાં, મીઠું ગાનારાં હોય કે રૂપકડાં, શિકારી હોય કે પછી જળકાંઠે વિહરનારાં પંખીઓ છેવટે આપણું મન મોહી લે છે. પંખીઓ કુદરતની કાવ્યપંક્તિ છે. તેમાં લય છે, ગાન છે, મધુરતા છે. પંખી નાનું અને રૂપ વગરનું હશે તો તે મીઠું ગાનારું હશે. જો એનું ગાન મીઠું નહીં હોય તો કુદરતે તેને રંગીન પીંછાંવાળું, રૂપકડું શરીર આપ્યું હશે. મધુર સ્વર કે રૂપ, બેમાંથી એકે નહીં હોય તો એ પંખી આપણને કોઈ ને કોઈ રીતે ઉપયોગી તો થતું જ

કથ્યાર્થ તપખીરિયો રંગ છે. તેની ચાંચ શરીરના પ્રમાણમાં સહેજ લાંબી અને અણીદાર છે. માદાના રંગો સહેજ ઝાંખા હોય છે. જ્યારે નીલ સિરી તેની વ્યુ પાંખો અને રાતી તિક્ષ્ણ ચાંચને લીધે મેવાડી સિરી કરતાં વધારે રૂપાળું અને આકર્ષક દેખાય છે. નર પંખીની પાંખમાં સફેદ લીટી જેવાં પીંછા તરત દેખાય તેવાં હોય છે. માદા

વસે છે. આખો દિવસ ઝાડચડ પક્ષીઓ ઝાડના થડ અને ડાળીઓ પર અથવા ભેખડોની દીવાલ પર ઉપર-નીચે દોડાદોડ કર્યા કરે છે. તેમની આ ટૂંકી દોટ તિરાડોમાંથી જીવડાં અને કચોળિયા શોધવા માટેની હોય છે.

તિરાડમાં જીવડું દેખાતાં જ તે આંચકા સાથે અટકી જાય છે. પછી તિરાડોમાં જિંઝાસાપૂર્વક ડોકાય છે. પછી તેમાં કચોળિયા, જીવડાં કે તેમનાં ઈંડાંને ખેતાં જ તેમને પકડી લે છે. આ રીતે ઝાડચડ પંખી વૃક્ષના થડને નુકસાનકારક જીવાતથી બચાવી લે છે. જીવાત ઉપરાંત તે જંગલી વૃક્ષોનાં કઠણ ફળોનો ગર્ભ પણ ખાય છે.

પ્રજનનશ્રમમાં સિરી ખેડીમાં હોય છે. એ વખતે નર મીઠી સિસોટી જેવો 'ચિપ ચિપ' અવાજ કરે છે. સિરીનો માળો ઝાડની કુદરતી બખોલમાં હોય છે અથવા કંસારા જેવાં પંખીઓએ કરેલા દરમાં તે ઈંડાં મૂકે છે. માળામાં પાંદડાં, ઊન, વાળ વગેરે હોય છે, જેથી પોરી ગાદી જેવું બને છે. માળામાં પ્રવેશવા માટેનું દ્વાર તે કાદવ વડે બનાવે છે. કાદવનું પ્રવેશદ્વાર ગોળ હોય છે, જેમાંથી તે આવ-જા કરે છે. તેનાં ઈંડાંની સંખ્યા બેથી સાત જેટલી હોય છે અને ઈંડાનો રંગ સફેદ હોય છે, જેના પર રાતાં ટપકાં હોય છે.

લક્ષડખોદ પંખીની ચાંચ જેવી મજબૂત ચાંચ ધરાવતું આ નાનકડું પંખી દિવસ આખો ખૂબ પ્રવૃત્તિમય રહે છે. એક વાર ઝાડચડને જોયા પછી આપણને ચોક્કસ એવું થાય કે મહેનત કર્યા વિના કાંઈ મળતું નથી!

હશે. આજે એક નાના પણ ઝાડને ઉપયોગી થતાં પંખીની વાત કરવી છે. નામ છે તેનું સિરી. તેને 'ઝાડચડ' પણ કહે છે. તેનું અંગ્રેજી નામ Indian Nuthatch છે. જેવું તેનું નામ છે એવું જ તેનું કામ છે. તે ઝાડ પર ચડ-ઊતર કર્યા કરે છે.

આ નાનકડું, રૂપકડું, મન મોહી લે તેવું પંખી આપણાં ડાંગ, તાપી, નર્મદા અને નવસારી જિલ્લાનું કાયમી નિવાસી પંખી છે. તેની બે જાતો છે. એક જે આપણે પરિચય મેળવીએ છીએ તે Indian Nuthatch જેને મેવાડી સિરી કે તપખીરીપેટ સિરી કહે છે અને બીજી તે Velvet-fronted Nuthatch, જેને નીલ સિરી કહે છે. લખોટી જેવાં આ પંખી ઝાડ

આજે એક નાના પણ ઝાડને ઉપયોગી થતાં પંખીની વાત કરવી છે. નામ છે તેનું સિરી. તેને 'ઝાડચડ' પણ કહે છે. તેનું અંગ્રેજી નામ Indian Nuthatch છે. જેવું તેનું નામ છે એવું જ તેનું કામ છે. તે ઝાડ પર ચડ-ઊતર કર્યા કરે છે

પર ચાલતાં હોય ત્યારે જોયાં જ કરવાનું મન થાય છે. ઝાડચડ સિરી કુળનું પંખી છે. કદમાં તે ચકલી કરતાં નાનું છે. તેની પીઠનો રંગ સલેટિયો આસમાની છે. નીચે ઘેરો

પંખીલોક
★ પ્રવીણ સરચેયા

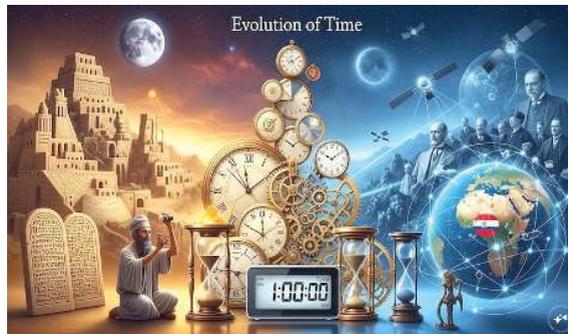
પણ નર જેવી જ દેખાવડી છે. બંનેની આંખ વધારે સ્પષ્ટ અને ચબરાક લાગે છે. ઝાડચડ પક્ષીઓ વૃક્ષચારી હોય છે. તેઓ ખડકોની ભેખડોમાં પણ

એક કલાકમાં 60 મિનિટ જ કેમ હોય છે?

આ

પણ દિવસભરનું તમામ કામ ઘડિયાળમાં સમય જોઈને થાય છે, જેમાં જમવાનો સમય, ઓફિસ જવું, સ્કૂલ કે કોલેજ જવું, ભણવું અને ઊંઘવા જેવા રોજબરોજના કામો સામેલ છે. સમય અનુસાર કામ કરવું એ આપણી જિંદગીનો સૌથી મહત્વનો હિસ્સો છે. આપણે બધા જાણીએ છીએ કે, એક દિવસમાં 24 કલાક હોય છે, એક કલાકમાં 60 મિનિટ અને એક મિનિટમાં 60 સેકન્ડ હોય છે. પરંતુ શું તમે ક્યારેય વિચાર્યું છે કે, આવું કેમ? આ કોઈ અચાનક લેવાયેલો નિર્ણય નથી, પરંતુ હજારો વર્ષોની મહેનત અને જૂની સભ્યતાઓની વિચારસરણીનું પરિણામ છે.

આશરે 4000 વર્ષ પહેલાં મેસોપોટેમિયા (જે આજે ઈરાક છે) ત્યાંના લોકોએ સમય અને ગણિતમાં મોટી શોધો કરી હતી, જેને "સેક્સાગેસિમલ સિસ્ટમ" (Sexagesimal System) કહેવામાં આવે છે. ત્યાં રહેતા સુમેરિયન અને બેબીલોનિયન લોકોએ ગણતરીની એક ખાસ રીત શોધી હતી. જેમ આજે 'ડેસિમલ સિસ્ટમ' (10ના આધારવાળી ગણતરી) ચાલે છે, કદાચ એટલે કારણ કે આપણી પાસે ગણવા માટે 10 આંગળીઓ છે, પરંતુ તે સમયની સભ્યતાઓએ દિવસને નાના ભાગોમાં વહેંચવાનું શરૂ કર્યું, ત્યારે તેઓએ 12 અને

60ના આધાર પર ગણતરી કરવાનું પસંદ કર્યું હતું. જોકે, તે સમયે તેમને જાણ નહોતી કે, પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરવામાં 24 કલાક લે છે, તેમ છતાં તેમણે દિવસ-રાતને 12-12ના ભાગમાં વહેંચી દીધા હતા. આખરે 60ની સંખ્યા જ કેમ પસંદ કરવામાં આવી? ત્યાંના લોકો ગણતરી કરવા માટે પોતાના જમણા હાથના અંગૂઠાથી ડાબા હાથની ચાર આંગળીઓના વેઢા ગણતા હતા, જેનાથી કુલ ગણતરી 60 સુધી પહોંચી જતી હતી. જોકે, તે સમયે સામાન્ય લોકોને સમયની આટલી

વિગતવાર જાણકારીની જરૂર નહોતી, પરંતુ ખગોળશાસ્ત્રીઓ તારાઓનો હિસાબ રાખવા માટે તેનો ઉપયોગ કરતા હતા. આ જ કારણ છે કે, "એક કલાકમાં 60 મિનિટ"નો નિયમ બન્યો. 60 એક ખૂબ જ સુવિધાજનક નંબર છે, કારણ કે તેને 2, 3, 4, 5, 6, 10, 12, 15, 20 અને 30 જેવા અનેક નંબરોથી બરાબર હિસ્સામાં વહેંચી શકાય છે, જે વેપાર અને વિજ્ઞાનમાં ગણતરી સરળ બનાવે છે.

દિવસને 24 કલાકમાં વહેંચવાનો વિચાર સૌથી પહેલા પ્રાચીન ઈજિપ્તના લોકોને આવ્યો હતો. ઈજિપ્તના લોકોએ "સનડાયલ" (સૂર્ય ઘડિયાળ)નો ઉપયોગ કરીને સમય માપવાનું શરૂ કર્યું. જેમાં તેમણે સૂર્યના પ્રકાશ અને પડછાયાની મદદથી દિવસના 12 કલાક અને રાતના 12 કલાક એમ દિવસને વહેંચી દીધો હતો. સમય માપવાની રીતમાં કેવી રીતે આવ્યો બદલાવ? આ 24 કલાકવાળી પદ્ધતિ તરત જ આખી દુનિયામાં નહોતી ફેલાઈ. અલગ-અલગ જગ્યાએ લોકો પોતાની રીતે સમય જોતા હતા. ધીરે ધીરે ઘડિયાળો વધુ સારી બનતી ગઈ અને જ્યારે યુરોપમાં મશીનવાળી ઘડિયાળો બનવા લાગી, ત્યારે સમયને ચોક્કસાઈથી માપવો સરળ બન્યો હતો. 17મી સદીમાં જ્યારે વૈજ્ઞાનિકોએ સેકન્ડને એકદમ સચોટ માપવાનું શરૂ કર્યું, ત્યારે આ 60 વાળી પદ્ધતિને કાયમી કરી દેવામાં આવી હતી.